

**СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО ТЕОРИЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА**

ХРИСТИНА КОНСТАНТИНОВА ТЕОДОСИЕВА

Модели на идентификация в литературата

**(Отъждествяване на личността и разпознаване на тъждественост в рамките
на художествената творба в китайски и български произведения от XX в.)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане
на научната и образователна степен „доктор“
по научна специалност 2.1. Филология – Теория на литературата

Научен ръководител: доц. д-р Дарин Тенев

Научен консултант: гл. ас. д-р Веселин Карастойчев

София, 2018 г.

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО ТЕОРИЯ НА ЛИТЕРАТУРАТА

ХРИСТИНА КОНСТАНТИНОВА ТЕОДОСИЕВА

Модели на идентификация в литературата

(Отъждествяване на личността и разпознаване на тъждественост в рамките на художествената творба в китайски и български произведения от XX в.)

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане
на научната и образователна степен „доктор“
по научна специалност 2.1. Филология – Теория на литературата

Научен ръководител: доц. д-р Дарин Тенев

Научен консултант: гл. ас. д-р Веселин Карастойчев

София, 2018 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на разширено заседание на катедрата „Теория на литературата” при Факултета по славянски филологии на Софийския университет „Свети Климент Охридски” от 29.08.2018 г.

Дисертационният труд „Модел на идентификация в литературата” (Отъждествяване на личността и разпознаване на тъждественост в рамките на художествената творба в китайски и български произведения от XX в.) се състои от увод, пет части, заключение, библиография и четири приложения. Общият обем е 293 стандартни страници, от които 8 страници библиография (126 заглавия) и 20 страници приложения.

Научно жури:

проф. Амелия Личева – председател на научното жури

проф. Бора Белванова

доц. д-р Миряна Янакиева

доц. д-р Елка Димитрова

доц. д-р Дарин Тенев – научен ръководител

Защитата на дисертацията ще се проведе на _____ от _____ часа в _____. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в _____.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД:

Въведение

- Обект на изследването
- Предмет на изследването
- Цел, задачи и методи на изследването
- Структура на работата

Глава 1: Методология

1.1. Концептуалният анализ

- Определението на Грайс
- Пример за концептуален анализ
- Разбиране на значението като употреба
- Приложение по отношение на „идентификация“ и „модел“

1.2. Теорията на моделите като начин за разбиране на литературната идентификация

- Значението на понятието „модел“
- Моделът като „модус на действие“
- Принцип на единичното приложение
- Модел „на“, модел „за“
- Целесъобразните качества
- Идентификацията и нейният модел
- Текстът като модел на самия себе си

Глава 2: Значение на „идентификация“

2.1. Произход на думата

- Етимология
- Идентификация и идентичност
- Идентификация и имитация

2.2. Карта на употребите

- Участие на израза в изречения
- Езикови изрази със сходно значение
- Идентификация „със“, „чрез“, „във“, „към“ и „през“
- Привеждане на контрапримери
- Отговор на контрапримерите

2.3. Възгледи за идентификацията като междуличностно взаимодействие

Роля във формирането на Аза

Проективна идентификация

Отъждествяване със социалната роля

Идентификацията като неосъзнат процес

2.4. Литературната идентификация в рамките на художествената творба

Четири характеристики на литературната идентификация

Ролята на времето

Причини за отъждествяването

2.5. Езиковият проблем за идентификацията в художествената литература

Идентификация и идентифициране

Имплицитна роля в езиковата игра

2.6. Предварителни инструменти за разглеждане на отъждествяването в литературата

Глава 3: Модели в българската литература

3.1. Обхват

3.2. Разказът „Ерих Райтерер“ – модел на проективната идентификация

Военното време

Нива на идентификациите

Проблемът за назоваването

Първо ниво: проективна идентификация

Второ ниво: възникване на въображаем образ

Трето ниво: отъждествяване на разказвача и героя

3.3. Трансформации на образа на жената в романа „Кръв“ – модел на неустойчивата идентификация

Първа идентификация: социалната роля

Втора идентификация: любовта

Разрушаване на идентификацията

Трета идентификация: майчинството

3.4. Идентификациите в „Двубой“ на Никола Вапцаров

Вапцаров и идентификацията – критически прочити

Двойствеността – сблъсък със себе си

Преодоляването на смъртта

Негативна идентификация – разподобяване

Свързване с множеството

Нарушена темпоралност

3.5. Общи принципи в различните модели

Глава 4: Възможни паралели между българската и китайската литература

4.1. Кратък обзор на китайската литература от XX в.

Ситуацията преди XX в. – предистория на процесите

Трансформация на езика в началото на века

Усвояване на чужди модели на писане

Литературната ситуация от средата на миналия век

Рецепция на китайската литература в България и преводи на български
творби на китайски език

4.2. Другият свят – паралели между небесното и земното

Задачи на сравнението

Идентификацията като „достъп“ до отвъдното

4.3. Общо и различно в китайската и българската коренотърсаческа литература

Китайската литература на корените

Българска коренотърсаческа проза

Търсенето на алтернативни истории

Влияния и взаимодействия

Цели и резултати

Глава 5: Модели в китайската литература

5.1. Идентификация на тленното с вечното в „Небесната търговска улица“ на Гуо

Можуо

Гуо Можуо и новата китайска литература

Отъждествяване на небесното със земното

Проекция и идентификация или проективна идентификация

Символи на светлината

Възможната идентификация с небесните персонажи

5.2. Контрафактуална идентификация в „Планинци“ на Хан Дун

Хан Дун и модерната поезия

„Планинци“

Митологични и политически алюзии

Кой (се) идентифицира

Идентификация с предците

Идентификация с наследника

Възможните светове

Контрафактуална идентификация

5.3. Китайската литература на корените и идентификацията с миналото

Психологически основания

Манифестът „Корените на литературата“

5.4. Градът и малкият човек в разказа на А Чън „Празникът на фенерите“

А Чън и литературата на корените

Героят разказвач като читател на собствената си история

Близко и далечно

Отъждествяването на човека и малкия град

Прилики и разлики с другите модели на китайски произведения

Заклучение

Приложения

Приложение 1: Небесната търговска улица (天上的市街)

Приложение 2: Корените на литературата (文学的根)

Приложение 3: Празникът на фенерите (灯会)

Приложение 4: Ю Гун мести планината (愚公移山)

Библиография

Въведение

Дисертационният труд изследва проявленията на процесите „идентификация” и „идентифициране” в рамките на художествени произведения и откроява наличието им в творбите като сюжетопораждащо, структуроопределящо и водещо в изграждането на психологически профили на литературните персонажи. Направен е опит за конструиране на теория за идентификацията, чрез която белезите на този процес да бъдат лесно разпознаваеми и в други текстове. Предложени са модели на конкретни художествени творби, чрез които е демонстрирана приложимостта на тази практика. В същото време всеки отделен модел представлява различно проявление на идентификацията и идентифицирането и така е акцентирано върху спецификите на всяко отделно произведение. Разглеждането на творбите именно чрез моделни прочити е обусловено от идеята, че процесите се реализират по отделни начини в различните текстове и не може да се наложи универсална рамка за тях на базата на предварително готови идеи. В същото време моделирането като теоретична концепция предлага новият прочит на творбата да се разбира като една от възможните актуализации на потенциалностите на съответното произведение (Тенев, 2009), а не да бъде приеман като единствено възможно разбиране на произведението.

Глава 1: Методология

Първа глава на дисертационния труд представя използваната методология в работата. Тя е фокусирана върху двата главни подхода – концептуалният анализ и теорията на моделите. Освен тях обаче в настоящия труд са включени елементи от наратологията (основно съобразни с трудовете на Цветан Тодоров), както и предхождащи критически разработки относно разглежданите автори и произведения.

1.1. Концептуалният анализ

Концептуалният анализ е приложен върху предикатите „е идентификация”, „е идентифициране” и „е модел” за изясняване на употребите на съответните езикови изрази. В първата подглава на глава 1 методът е представен накратко, като е приведен пример за концептуален анализ – този на „интелигентност“, направен от Гилберт Райл, и е посочено определението, което дава един от основоположниците на метода – Пол Грайс.

Определението на Грайс

Основната задача на концептуалния анализ е да открие общите типове от случаи, в които дадено понятие се използва, и по този начин да опише неговото значение. Грайс не търси частните случаи, където съответното понятие ще има различна употреба, а общите му характеристики. При неговия подход на първо място трябва да има предварителна езикова компетентност от страна на извършващия анализа, която не произтича от теоретични предпоставки, а от практиката. Тази компетентност се усвоява именно чрез употреби. Чак след това започва анализът, който определя типовете случаи, при които се прилага дадена дума или израз. Да се знае значението на дадена дума, се определя от способността тя да бъде употребявана (Grice, 1991).

Пример за концептуален анализ

Подходът, предприет от Райл, се излага в настоящата работа с цел да се покажат отделни етапи, през които преминава работата при концептуалния анализ. Въпросните стъпки могат да бъдат дефинирани по следния начин и в следващата глава са следвани за изясняването на употребите на „идентификация”/„идентифициране”:

1. Описание на начина, по който изразът участва в дадени изречения;
2. Извеждане на езикови изрази със сходно значение с разглеждания и описване на разликите им спрямо него. Концептуалният анализ „ориентира“ (Ryle, 2009a, p. 456) думата спрямо останалите, които имат сходни и съответно противоположни значения;
3. Привеждане на контрапримери – демонстрация на това, че думата може да участва и в друг тип изречения, непредвидени от първоначалното описание на употребата ѝ; демонстриране на случаи, за които първоначално се е твърдяло, че може да бъде приложено, но в хода на анализа се изяснява, че не е подходящо;
4. Отговор на контрапримерите и обобщаване на понятието [като „карта“ на различните употреби (Ryle, 2009a, pp. 455-458)].

Разбиране на значението като употреба

Както е добре известно, тезата, че „значението на думата е употребата ѝ в езика“ (Витгенщайн, 1988, стр. 162), е представена във „Философски изследвания“. Това е и самият начин, по който Витгенщайн обяснява значението на думата „значение“, а именно, че в по-голям набор от случаи тя се употребява по този начин. В тази част обаче не са представени разбиранията на Витгенщайн, а на тези на един по-късен автор, който изгражда теория за значението като употреба – Пол Хоруич. На първо място, според неговия възглед „значението на дадена дума „д“ е породено от несемантична характеристика на думата, която обяснява цялостното ѝ приложение: – ‘че такива и такива „д”-изречения регулярно се приемат в тези и тези условия’ – това е

идеалният закон, управляващ употребата на „д“ (в съответствие с релевантните експерти и дадени значения, прикачени към други думи)“ (Horwich, 2005, стр. 28). Именно това е смисълът, в който се приема тъждественост между значение и употреба на едно понятие в дисертационния труд.

Приложение по отношение на „идентификация“ и „модел“

Концептуален анализ е приложен относно две от ключовите думи в дисертационния труд: „идентификация“ и „модел“. В първия случай – относно „идентификация“ – са сравнени употребите при няколко автори на психоаналитични трудове, както и речникови дефиниции. С цел по-пълното разбиране на езиковия израз е приведен и анализ чрез собствената езикова интуиция на изследователя (подход, известен като работа „от креслото“), свързана с употребите в рамките на естествения език. В случая с разглеждането на понятието „модел“ също е избран подобен подход. Тъй като е много по-често срещано в естествения език, то е поставено на първо място в този контекст. Представени са четири негови основни употреби, които, макар и първоначално да изглеждат противоречиви, се оказват съвместими в рамките на предложената теория. Отново са разгледани употреби в текстове, които включват думата „модел“.

1.2. Теорията на моделите като начин за разбиране на литературната идентификация

Другият основен метод в дисертацията е теорията на моделите. Моделният прочит на художествено произведение е вид интерпретация, която извежда своите инструменти от самата творба, конструира се на базата на нея и всеки път има отделна, точно определена цел. Теоретичният модел е закодиран в начина, по който се говори за нещото, тоест в голяма степен се съдържа в езика на художественото произведение. В следващата стъпка от работата с модела той се превръща в начин на действие, представящ собствените си възможности. За изграждането на един модел е необходимо да бъдат подбрани целесъобразните за съставянето му качества на изследвания предмет. Той има частно приложение върху самото произведение, от което е бил изведен, и не е правен опит да бъде универсализиран.

Значението на понятието „модел“

Открити са четири основни значения на „модел“: (1) в смисъла на оригинал (модел) спрямо копие; (2) като макет – моделът е копие на оригинала; (3) абстракция и опростяване на информация – налично е нещо реално, на базата на което се създава

въображаем модел като репрезентация; (4) математически модел – прилага се противоположен подход като се тръгва от въображаемия конструкт, който се прилага върху действителна инстанция. В случая на изследването на литературната идентификация най-ползотворен е третият вариант. На базата на литературното произведение се извлича модел, който представя определени негови белези и отвежда към съответния проблем. Ако става въпрос за модел в рамките на процеса на идентификация, то случаят се отнася към втория вид. Даден образ бива взет като пример и спрямо него се изгражда определен тип поведение.

Моделът като „модус на действие“

В тази част разглеждането се спира на една специфична употреба на думата „модел“, която предлага Маркс Вартофски. Той отива отвъд общото разбиране за модела като имитация, диаграма, мащабна версия и картина на нещо съществуващо или другата общоприета употреба като прототип и план за нещо, което да бъде направено. Увеличавайки съдържанието на понятието, той добавя представата за него като: „*модусът на действие*, който такова съществуващо само по себе си репрезентира“. Така според него моделите едновременно са и самата цел, и „инструменти за изпълняване на такива цели“ (Wartofsky, 1979, pp. 141-142).

Принцип на единичното приложение

Един от главните въпроси, на които се търси отговор в настоящата работа посредством приложението на модели, е: „По какъв начин се реализира литературната идентификация, какви са причините за нейното съществуване и какви са белезите ѝ в художествения текст?“ Отговорът, разбира се, не може да бъде еднозначен. Всяко произведение предлага различни реализации на идентификациите. Затова отделният текст е разглеждан единствено като самостоятелен модел. Изводите, до които се достига, остават ограничени в рамките на съответната творба. Заключениеето обаче е валидно: съществува такъв тип идентификация в литературата – може би само в един текст, може би и в други, но със сигурност той е наличен.

Модел „на“, модел „за“

Моделите, които настоящият труд има за цел да представи, са налични вътре в самата творба и са изведени именно от там – те са „модели на“ (Mahr, 2011, p. 259) творбата. Това, за което те ще бъдат „модели за“, е разбирането на този процес в художествения свят. Възможно е да се открият приликите и разликите му спрямо реализациите на идентификацията в психологическия живот на индивида. Посредством работата с модели е възможно открояването на значимите с оглед на отъждествяването

черти на произведението, без да се вземат предвид всички останали фактори, налични в текста. Концентрирането върху проблема дава по-ясна представа за него.

Целесъобразните качества

С оглед на това концентрирането върху литературната идентификация изолира много от компонентите на литературния текст, които, дори споменати, не биват разгръщани в своята цялост именно заради липсата на връзка със зададения проблем. Всеки художествен текст предоставя едно неизчерпаемо поле на възможности, интерпретации или исторически разгръщания на хоризонта на случване или очакване. За да бъдат установени параметрите на един точно определен въпрос в рамките на даден текст, много от тях трябва да бъдат подминати или оставени за момент на страна. Избират се „целесъобразните качества“ за конструирането на съответния модел – в случая именно тези, които имат отношение към проявлението на процеса „идентификация“. Като такива качества могат да бъдат посочени някои фигури и тропи, елементи на сюжета, както и определени идеи, към които творбите препращат.

Идентификацията и нейният модел

Идентификацията винаги изисква точка, независимо дали това е човек, идеология или социална роля, спрямо която да бъде насочена. Индивидът, който се отъждествява, извлича от нея собственото си поведение, самооценката си или, в някои крайни случаи, цялостната си личност. Така въпросната отправна точка може да бъде приета за модел в едно от значенията, които дотук бяха вложени в това понятие. Тя се превръща в коректив за действията на индивида – в зависимост от степента, в която отъждествяването се състои.

Текстът като модел на самия себе си

Как и защо литературният текст може да бъде модел, е един от въпросите, които поставя избраният подход за разглеждане на художествената ситуация. Според Юрий Лотман ключът към разбирането на този проблем се крие в наличието на категориите „начало“ и „край“ (Лотман, 1990, стр. 321-325). За разлика от естествените езици, които той вижда като първични моделиращи системи, вторичните се отличават с такава маркираност. Лотман подчертава, че при текстовете, които изявяват незавършеност или незапочнатост, това е специфичен похват. Дори обаче сюжетно да изглежда, че едно произведение не е приключило след последното си изречение – отворен финал – текстът свършва. Тази ограниченост, макар и в някаква степен формална, поставя проблема за литературната идентификация в по-различна светлина, отколкото когато той се разглежда като психологическо отъждествяване извън произведенията.

Наличието на начало и най-вече на край на художествения текст позволява заключването на процеса на отъждествяване в определени граници. Именно това е един от белезите му като модел. Психологически неограниченият процес на идентификация тук придобива много по-ясни очертания.

Глава 2: Значение на „идентификация“

Във втора глава на дисертацията са представени различните употреби на „идентификация“ с оглед на изясняване на значението на езиковия израз. На първо място е въведена етимологията на думата. След това са изяснени границите с две други близки понятия – „идентичност“ и „имитация“. Представена е карта на употребите, конструирана посредством метода на концептуалния анализ. Разгледани са психоаналитични текстове, от които се извеждат някои от употребите, и са показани специфичните характеристики на идентификацията в рамките на художествената творба.

2.1. Произход на думата

Етимология

„Български етимологичен речник“ от 1979 г. дава следната информация: „идентичен 'еднакъв', идентифицирам, идентификация – Произв.: идентичност – чрез рус. идентичный от фр. identique, а то от средновековн. identicius“ (В.И. Георгиев, 1979, стр. 12). Още оттук се потвърждава интуитивното схващане, че разглежданото понятие „идентификация“ има не само очевидни връзки с думата „идентичност“, но и общ произход. Френските думи „identique, identité, identifier“ са производни на латинската „idem“, която на френски може да се замени с „le même“ (същият). В латинския „idem“ присъства още в разновидностите „eadem“ и „idem“ с основно значение „същият“, както като прилагателно име, така и като местоимение (Vaap, 2008, p. 295).

Идентификация и идентичност

Понятията „идентификация“ и „идентичност“ имат общ произход, но различни употреби. Темата за идентичността е централна както за съвременната континентална философия, така и за аналитичната философия, макар употребата на понятието да не съвпада в двете направления. Тя е широко застъпена и в литературознанието. Изброяването на всички различни възгледи за идентичността обаче е задача, която е непосилна в рамките на настоящото изследване и в същото време не е необходима. Първата основна разлика е това, че идентификацията, независимо в коя от нейните

употреби се разглежда, винаги е процес. Идентичността, за разлика от нея, е състояние. Тя, разбира се, може да бъде нестабилна, променлива, разколебана, но това не променя нейния статут. Една от основните връзки, които могат да бъдат посочени, между двете понятия, е, че идентификацията в някои случаи е процес за установяване на идентичност. Това обаче не изчерпва типовете случаи на употреби на понятието, които са разгледани в 2.2. Настоящото изследване разглежда процеса идентификация, а не неговия резултат. Именно затова идентичността не е основна тема на разглеждане тук.

Идентификация и имитация

Действената страна на идентификацията е подражаването на друг индивид, общност или идеология, което е несъзнавано от вършителя. Темата за подражанието е обвързана също и с въпроса за връзката между литература и действителност. Тя е важна за настоящия труд, тъй като част от характеристиките на идентификацията в литературата могат да бъдат наблюдавани и в действителността. В тази част са представени накратко някои основни концепции за подражанието както в психоаналитичен план, така и в литературоведски. Изведени са причините, поради които „идентификация” и „имитация” не са взаимнозаменяеми.

2.2. Карта на употребите

Участие на израза в изречения

Изразът „идентификация” присъства както в специализираната литература, така и във всекидневния език. В тази част са описани няколко различни типа случаи, при които той се прилага. На първо място е направено разграничението между двата случая на употреба на двуместен предикат: 1. (А) „се идентифицира с” (Х) 2. „(С) идентифицира (А) с (Х)” и двата случая на приписване на едноместен предикат: 1. (У) „е идентификация”; 2. (У) „е идентифициране”. Когато идентификация и идентифициране се използват като едноместен предикат, те обозначават, че в дадена ситуация е наличен съответният процес. На мястото на У се поставя (описва) именно тази ситуация. Подобен тип изречение може да има следния вид: „Според психотерапевта подражанието на детето на неговия баща е идентификация”. Предикатът най-често се приписва по отношение на определени действия и поведение. В другия случай на мястото на неизвестните А и С могат да бъдат поставени единствено хора – този, който извършва идентификацията, и този, който се идентифицира/е идентифициран. На мястото на Х може да бъде друг индивид, социална група или роля. В тази част са описани четири различни типа употреби на

„идентификация”. Те са демонстрирани чрез участието на израза в изречения. На базата на тях са изведени основните характеристики на разглеждания езиков израз.

На базата на тези четири общи типа употреби изглежда, че трудно може да се изведе единна дефиниция за понятието „идентификация”. Според откритите прилики и разлики са разграничени две различни значения: (1) като осъзнато изразяване на прилика или тъждественост; и (2) като неосъзнато подражание. За целите на настоящата работа и по-лесното отделяне на двата типа, първият е наричан „идентифициране” (тип 1), докато вторият – „идентификация” (тип 2).

Езикови изрази със сходно значение

В тази част са представени примери за езикови изрази, с които би могло да бъде заместен предикатът „е идентификация”. На пръв поглед изглежда, че те ще бъдат достатъчно близки, но при заместване в изречения се оказва, че значението не се запазва и измененията в някои случаи водят до безсмислени твърдения. Представени са примери с думите „разпознавам”, „оприличавам”, „отъждествявам” и „подражавам”. В приложената схема се вижда кои от характеристиките на „идентификация” не са съвместими със съответните други изрази.

Идентификация „със”, „чрез”, „във”, „към” и „през”

В рамките на художествения текст са видими различни степени и връзки на отъждествяването – идентификация „със”; „чрез”; „във”; „към” и „през”. При първата възможност един герой се оприличава на друг, заприличва на него и образите им сякаш се сдвояват. Вторият случай – идентификацията „чрез” – е едновременно близък и различен спрямо предходния. Тук самоопределянето се случва с помощта на нещо външноположено, но в нито един момент не е възможна схемата на абсолютно подобие „А е Б”. А може да бъде част от Б, да приеме негови характеристики и да се идентифицира с помощта на ролята си спрямо другото, но не и да се слее с него напълно. Ролята на колектива спрямо индивида се отнася и към идентификацията „във”. В този случай се търси себепозициониране сред някаква общност. Идентификацията „към” винаги е частична. Тя изразява стремежа за уподобяване, но едновременно с това съдържа в себе си съзнанието за невъзможност. Това е насочен процес, който от самото начало е ясно, че не може да бъде реализиран. Идентификацията „към” може да бъде подобна както на идентификацията „със”, когато героят се отъждествява с определен модел, така и на идентификацията „във”, когато персонажът търси своята позиция в колектива. Идентификацията „през” е свързана с начина, по който личността бива възприемана от някой друг. Това е един вид интросекция на идеите, които останалите

имат за него. Различието между идентификациите „със“; „чрез“; „във“; „към“ и „през“ също е онагледено със схема.

Привеждане на контрапримери

Освен посочените дотук примери, има още няколко типа изречения, в които на пръв поглед изглежда, че може да бъде употребена думата „идентификация“. Те са описани като „грешки“, тъй като случаите не могат да бъдат представени като необходими и достатъчни условия за употреба на въпросния езиков израз. Демонстрирани са пет типа изречения, в които този езиков израз не може да бъде приложен поради различни причини.

Отговор на контрапримерите

От разгледаните контрапримери става ясно, че под идентификация в настоящия труд няма да бъдат разбирани случаи, при които даденият процес се отнася към действие, предмет, безкраен обект или самия него. По отношение на идентифицирането поставените граници са по-широки. То включва случаи на разпознаване на нещо като него самото в случаи, когато това не е било предварително известно (например при разследване).

2.3. Възгледи за идентификацията като междуличностно взаимодействие

В тази подглава са представени някои от основополагащите разбирания за идентификацията в психоанализата. Текстовете на Зигмунд Фройд, Карл Густав Юнг, Ерик Ериксън, Ерих Фром и Мелани Клайн са представени като изходната точка, от която се извеждат употребите на „идентификация“ в рамките на това научно поле. По отношение на концептуалния анализ изследването на тези текстове дава основа за разбирането на езиковия израз в рамките на психоанализата, откъдето е изведено значението на идентификация (тип 2).

Роля във формирането на Аза

Зигмунд Фройд определя идентификацията като „най-ранната проява на емоционална връзка“ (Фройд, 1994, стр. 88). Тя може да бъде разглеждана като изначално присъща на човека. В различните възрасти отъждествяването се реализира в по-големи или по-малки степени, но то е неизменна част от психологическия живот на човека. Фройд определя три етапа на идентификацията. Като най-ранна проява на емоционалната връзка, първата ѝ поява предшества както Едиповия комплекс, така и обектните отношения. Втората фаза съвпада с формирането на Едиповия комплекс и има пряка връзка с него. Следващият етап, последният, се отнася към зрелия живот на

индивида и има различни проявления. Фройд твърди: „Идентифицирането се стреми да формира собствено Аз по подобие на друго Аз, взето като ‘образец’“ (Фройд, 1994, стр. 90).

Проективна идентификация

Мелани Клайн доразвива възгледите за интроекцията и проекцията като форми на идентификацията и въвежда свои понятия относно тези процеси. Както приемането на чужди качества или дори цялостна идентичност у себе си, така и изхвърлянето на вътрешни състояния навън и прехвърлянето им върху друг субект, според нея са подчинени на идеята за отъждествяване – позитивно и негативно. Мелани Клайн, също както и Фройд, открива сериозна връзка между загрижеността за другия и идентификацията (Клайн, 2005, стр. 140). Именно отъждествяването с любимия човек, според нея, е причината да сме способни да изоставим собствените си потребности и интереси в името на неговото благоденствие.

Отъждествяване със социалната роля

Връзката между идентификациите и социалните роли на индивида е представена както през теориите на Ерих Фром и Ерик Ериксън, така и на Карл Густав Юнг. Определението, което Юнг дава за идентификацията, е „определен психологически процес, в който личността е частично или изцяло дисимилирана от самата себе си. Идентификацията е отчуждаване на субекта от самия себе си в полза на един обект, в който субектът е до известна степен замаскиран“ (Юнг, 1993с, стр. 93). Именно отделянето от себе си е това, на което останалите теории не наблягат, а то се явява същностно важно в процеса на идентификация.

Идентификацията като неосъзнат процес

Несъзнаваният елемент в процеса на идентификация е този, който пречи на личността да се противопостави на изменението. *Затова като ключова характеристика на „идентификация“ ще бъде приета нейната неосъзнатост от индивида, който я претърпява. Тя може да бъде разпозната от външен наблюдател, но не и от самата личност.* Осъзнаването на идентификацията води до прекъсване на процеса в две възможни посоки. На първо място, ако бъде възприета като вредна, тя може да бъде възпряна. Това е и изходът, който Юнг предлага. Според неговата теория, на обезличаването на индивида в рамките на колективната общност може да се противопостави чрез друг процес, който е също толкова естествен за човека – индивидуацията.

2.4. Литературната идентификация в рамките на художествената творба

Четири характеристики на литературната идентификация

Литературната идентификация има някои характеристики, които я оразличават от действителния процес на отъждествяване в психологическия живот на индивида.

Четири от най-отчетливите различия са:

1. Фрагментарност;
2. Възможност за невъзможното;
3. Смъртта като финал на отъждествяването;
4. Сливане на действията и причините за тях.

Посочените характеристики са разгледани подробно в тази част.

Ролята на времето

Периодите на криза провокират активизиране на процесите на отъждествяване. Една от основните причини за това е, че уподобяването с друг, но в по-голяма степен със социална група, води до фиктивно усещане за стабилност в несигурните моменти. Като такива моменти на криза през разглеждания период могат да бъдат посочени например Първата и Втората световни войни. Подобен тип процеси се активират и в други периоди на катаклизъм, характерни за съответните държави. Като такъв тип трансформативна ситуация може да бъде приета промяната на социалния ред, политическата дестабилизация или изострени противоречия между отделни групи в обществото. Двадесети век е наситен с подобен тип събития както в България, така и в Китай.

2.5. Езиковият проблем за идентификацията в художествената литература

Проблемът за открояването на „идентификацията“ във връзка с психологическите състояния на индивида се отнася само до тази употреба на думата, която беше означена като тип 1. Тя беше разграничена спрямо тип 2, който се отнася до разпознаване на две неща като тъждествени. Разликата между „идентификация“ и „идентифициране“ става още по-отчетлива на базата на производните от тях глаголи, с които се обвързват. Най-общо могат да бъдат отделени три гранични случая. На първо място „идентификация“, като изведена от апарата на основателите на психоанализата и представители на нейните подразделения, предполага, че производният ѝ глагол задължително е възвратен: „идентифицирам се“/„идентифицира се“. Вторият вариант се отнася до разпознаването на две неща като тъждествени. Тук наблюдението се извършва от външен спрямо тази двойка говорител и може да се припише

„идентифициране“ със съответната невъзвратна форма на глагола „идентифицира“. Този случай се разделя на два подварианта: (1) когато тъждествеността е факт, но не е била предварително известна на говорителя или слушателите; или (2) поведението на две отделни лица има еднакви характеристики и те биват обявени за сходни едно с друго.

2.6. Предварителни инструменти за разглеждане на отъждествяването в литературата

След като бяха разграничени случаите на „идентификация“ (се идентифицира със) и „идентифициране“ (идентифицира) – първият условно е определен като изменение, докато вторият е посочването на налична тъждественост – ще бъдат приведени модели, отнасящи се и за двете употреби.

Под „идентифициране“(тип 1) ще бъде разбирано:

- *Дефиниция:* Установяване на тъждественост или сходство между две неща, извършено от трето лице или от представител на тази двойка, на базата на състояние на нещата.
- При идентифицирането няма изменение, а се посочват налични прилики/повторения.
- Специфичен случай на идентифициране е този от първо лице, при който се подразбира, че е направен определен избор.
- Идентифицирането от първо лице изразява субективно отношение и нагласа, докато когато то е извършено от външен наблюдател, посочва обективни факти.

„Идентификацията“ (тип 2) ще бъде разбрана по следния начин:

- *Дефиниция:* Идентификацията е процес на несъзнателно отъждествяване на личността с външноположени спрямо нея фактори, индивиди, социални групи или роли, който се проявява като неосъзнато подражание.
- За да се осъществи този процес, трябва да има наличен „модел“, към който е насочено отъждествяването. Моделът може да бъде друг индивид – обичан, загубен или просто взет като пример, социална роля или група (в случая всички тези варианти ще бъдат обозначени като „Y“).
- „X се идентифицира с Y“ се приписва от трети говорител.
- Ситуацията, в която се дава това определение, е: X изменя началното си поведение след взаимодействие с Y. X усвоява специфични черти и навици на Y,

които нямат връзка с неговия личен предишен опит. Причината, а дори понякога и самото изменение, не могат да бъдат обяснени от X.

Предварителните изводи, представени в тази част, са използвани като отправна точка при конструирането на моделите. Съгласно избрания подход (теория на моделите) същинските инструменти за разглеждане на художествените творби ще бъдат извеждани от самите текстове.

Глава 3: Модели в българската литература

3.1. Обхват

Най-ранното произведение, чийто модел е представен в рамките на дисертацията, е от 1921 г. („Небесната търговска улица“), а последното – от 1997 г. („Празникът на фенерите“). Хронологично между тях се вметват останалите модели: 1922 г. – „Ерих Райтерер“, 1933 г. – „Кръв“, 1940 г. – „Двубой“ и 1982 г. – „Планинци“. Освен тях е представено и течението „коренотърсачество“, което има своите проявления както в България, така и в Китай. Неговото разглеждане обаче няма вида на останалите модели – като съсредоточаване върху едно точно определено произведение. То е разгледано по отношение на своите теории и практики в по-обзорен вид в рамките на две подглави на следващите глави – „Общо и различно в китайската и българската коренотърсаческа литература“ и „Китайската литература на коренотърсачеството и идентификацията с миналото“.

3.2. Разказът „Ерих Райтерер“ – модел на проективната идентификация

Разказът „Ерих Райтерер“ е първият представен модел на литературна идентификация в рамките на художествена творба в дисертационния труд. Отъждествяването на героя е разгледано като „проективно“, според определението на Мелани Клайн. Това е специфичен вид идентификация, при който части от собствената душевност са приписани на друг. В разказа „Ерих Райтерер“ случаят е по-специфичен, тъй като тя е насочена не към друг човек, а към предмет – портретът. Втората идентификация е между портрета и въображаемия образ на съименника. В същото време е налично и още едно ниво на идентификация – между героя-разказвач и Ерих Райтерер, който е въведен в художествения свят посредством своя дневник.

Военното време

Разказът „Ерих Райтерер“ започва с назоваването на историческия момент „след голямата война“ (Полянов, 1990, стр. 12). Това предполага връзка между ситуацията в

разказа и периода. Проблемът за идентификацията изглежда особено ясно открито именно в конфликтното време около световните войни. То провокира отъждествяване чрез идеологии, но също и идентифициране с другия.

Нива на идентификациите

В разказа „Ерих Райтерер“ може да бъдат наблюдавани частични проявления на идентификация както от тип 2 – отъждествяване на личността с външноположени спрямо нея фактори, така и от тип 1 („идентифициране“) – разпознаване на тъждественост. И в двата случая обаче са налични само част от характеристиките на съответните процеси.

Първо ниво: проективна идентификация

Първото идентификационно ниво в разказа „Ерих Райтерер“ се формира в отношението на главния герой спрямо неговия съименник. То е разгледано като проективна идентификация, според определението на Мелани Клайн. Героят приписва част от собствените си негативни характеристики на своя двойник. Като вид литературна идентификация, тази ситуация може да бъде приета както като идентификация „със“, така и като идентификация „през“. На първо място, като идентификация „със“ тя сдвоява персонажите на Ерих Райтерер и неговия съименник. Героят започва да действа по подобие на двойника си. В същото време той регулира собственото си поведение на базата на външноположено изискване – това от страна на съименника. Така идентификацията е „през“ начина, по който другият го възприема.

Второ ниво: възникване на въображаем образ

Портретът в романа, който дава развръзката на разказа, е недвусмислено диалобичен. От една страна, той провокира въображаем образ, а от друга – съименникът сякаш се отразява в картината. Изглежда, че именно от портрета извират причините за постъпките на Ерих Райтерер. Още първоначалното въвеждане на образа от картината го представя като нещо заплашително, вероятно за своя модел, а дори и за героя-разказвач: „Там, на стената, над ореховото писалище, дето отивах често да работя, винаги пред очите ми в патинирана златножълта рамка висеше портретът на някакъв – направо бих казал – неприятен човек“ (Полянов, 1990, стр. 12). Не само връзката между самия Ерих Райтерер и портрета се явява силна, но и тази между героя-разказвач и картината.

Трето ниво: отъждествяване на разказвача и героя

Разказвачът, приключвайки четенето на историята от дневника, за която не може да разбере дали е реална или фантастична, сам се отъждествява с героя. Сходната съдба,

обстоятелства и най-вече вътрешни терзания му позволяват да се доближи до него. Именно тук се явява третото ниво на идентификацията. Попаднал на същото място, в подобен момент, самият герой-наратор е способен да се свърже с персонажа, за когото чете. Ролята на разказвача тук е междинна – той едновременно е героят на художествения текст, но и героят, който разказва – в някаква степен е автор на собствената си история. В това време той е и читателят, който се сблъсква с текст, оставен му на разположение в квартирата. В този смисъл, неговата идентификация може да бъде търсена на различни нива: както като отношение между читател и текст, така и като допирната точка между автор и творба.

3.3. Трансформации на образа на жената в романа „Кръв“ – модел на неустойчивата идентификация

Вторият модел на българско произведение, които е представен в настоящата работа, е на романа „Кръв“. В рамките на анализа не са проследени всички възможни идентификации на персонажите, а само тези, през които преминава главната героиня – Вяра. Причината за този избор е, че нейните отъждествявания представляват един специфичен модел на нестабилна идентификация, които ще открие още един тип проявление на изследвания процес, и именно затова представлява интерес.

Първа идентификация: социалната роля

Първата разгледана идентификация на главната героиня Вяра Добрева е тази с лекарската професия. Относно процеса тук текстуалните свидетелства са твърде малко, тъй като героинята много бързо преминава към второто си отъждествяване. Предположението, което може да бъде направено тук, е, че тя се свързва със социалната си (професионална) роля – тази на лекарката. Доколко това е определящо за поведението ѝ, не е сигурно. Ако хипотезата е вярна, това би била идентификация „във“ съответната роля.

Втора идентификация: любовта

Втората идентификация на Вяра в хода на сюжетното действие е „със“ образа на нейния любим Деян Чавдаров. Тя се превръща в негова сянка, следвайки примера и заръките, които той ѝ дава. В хода на протичащата идентификация нейните убеждения все повече се изравняват с тези на Деян Чавдаров. Уподобяването на Вяра спрямо Деян преминава най-вече през идеологическото. Героинята успява да приеме за свои неговите идеи, без да ги разбира или чувства като собствени. След като Вяра е променила собствената си личност в процеса на идентификация, тя се чувства изгубена

и е склонна да повярва на думи, които може да ѝ се струват дори нелогични, за да конституира представата си за себе си. Наивността, която излъчва, е свързана с подчинената позиция, която заема спрямо своя любим-идеал.

Разрушаване на идентификацията

Когато Деян заминава от дома на Вяра, нейното съществуване сякаш се изразва от съдържание. Обектът на идентификацията ѝ е отдалечен, но все още присъства в съзнанието ѝ. В последните мигове преди арестуването на Чавдаров Вяра избира да остане с него. Решението да го последва не само в живота, но и в смъртта, продължава да бъде твърдо и категорично. Самоубийството на Деян не е пряко изобразено. То е преразказано съвсем лаконично пред Дойчинов. Когато Вяра разбира за това събитие, започва пълната промяна на нейния образ.

Трета идентификация: майчинството

След самоубийството на Деян започва третият процес на идентификация на Вяра – с нейната семейна роля. Ролята, в която героинята влиза – тази на майката, е по-стабилна от предишните ѝ идентификации. Ако в предходния случай тя се е идентифицирала „със“ Деян, то сега, тя се идентифицира „във“ ролята на майката. Вторият случай се явява механизъм на допълване, който спомага за изграждането на нейното съзнание за себе си, а не като дисимилиране от себе си, каквото по определението на Юнг е идентификацията. Героинята разпознава себе си като майка по принцип, а не като някоя конкретна жена в този образ. Така тя не следва пример-модел, а представа, която по-лесно подлежи на изменения. Това са част от факторите, които правят последната идентификация на героинята по-трайна от предходните.

3.4. Идентификациите в „Двубой“ на Никола Вапцаров

Последният модел на български текст, представен тук, е този на стихотворението „Двубой“ на Никола Вапцаров. То е публикувано за първи път в единствената издадена приживе стихосбирка на поета – „Моторни песни“ – през 1940 г. „Двубой“ е част от първия цикъл в нея „Песни за човека“. В него могат да бъдат открити принципи, които да го свържат с разглежданата дотук проблематика. В това произведение се открояват две различни представи за идентификация: (1) проблематизирането на собственото отъждествяване с Живота; (2) идентифициране с много на брой отделни персонажи, които са в сходна позиция.

Вапцаров и идентификацията – критически прочити

Темата за ние-идентификацията във Вапцаровата поезия е разгледана от Милена Кирова. Според нея тази идентификация е основополагащ механизъм за цялото творчество на автора. Тя проследява проявленията ѝ в стихотворения от стихосбирката „Моторни песни“: „Завод“, „Спомен“, „Двубой“, „Испания“ и „Песен за човека“ (Кирова, 1998, стр. 265-274). В няколко произведения се откроява смъртта като събитие, отключващо идентификацията. Особено интересно е мястото на лирическият субект във Вапцаровата поезия. То най-често се откроява през основния реторически принцип – диалогичността. Според Ликова в „стихотворения като „Двубой“ и „Доклад“ лирическият субект е човекът с множество лица“ (Ликова, 1996, стр. 284). Именно тази множественост е разгледана в настоящия текст като проявление на процеса идентификация.

Двойствеността – сблъсък със себе си

Заглавието „Двубой“ предпоставя наличието на дуалност в текста. Това не е просто битка, сблъсък, конфликт, а именно дву-бой, противопоставяне между „две“. Но вторият компонент на тази опозиционна двойка се явява част от първия, което предполага раздвояване. Установяването му обаче отвежда не до обекта на идентификацията, а единствено до контрастния маркер, полето на разподобяването.

Преодоляването на смъртта

Смъртта на лирическият говорител в стихотворението „Двубой“ вече е настъпила, при това – многократно, и в същото време той заявява, че ще надвие Живота. По този начин изглежда, че Азът навлиза в битка със себе си, но в същото време и с нещо извън себе си. Именно идентификацията се явява механизмът, чрез който е преодоляна смъртта. Говорителят влиза в ролята на множество други персонажи, които са се пожертвали, и по този начин преживява умираването им вместо тях.

Негативна идентификация – разподобяване

Изнасяйки „живота“ извън пределите на същността си, превръщайки го в опонент, Азът се разидентифицира спрямо него. Отказът на говорителя да се отъждестви с един „разкапан, озлобен живот“ (Вапцаров, 1956, стр. 36) подсказва неговия стремеж към оразличаване. Остават единствено определенията, които са показани като присъщи на живота, но не и на говорителя. Този процес предполага едно апофатично самоопределяне, в което обаче трябва да се включи и самият обект, спрямо който се случва оразличаването.

Свързване с множеството

Говорителят се оказва способен да надвие живота със силата на смъртта. Той е едновременно един от многото и един единствен. Може да бъде всеки и именно това съставя неговата идентификация. Най-характерният езиков маркер е „един от тях – това бях аз“. Смъртта се явява утвърждаване на силата в борбата за живота по особен, парадоксален начин. Колкото повече пъти умира говорителят, толкова по-непобедим изглежда заради възраждането си в нови и нови образи. Така се оказва, че надвивайки необратимата сила на умираването, той е повече от самия живот. В този случай изглежда, че лирическият Аз търси някаква идентификация със смъртта, но такава е невъзможна.

Нарушена темпоралност

Темата за времето е проблематизирана най-вече чрез рефрена „Това бях аз“ по отношение на мъртвите в текста. Говорителят сякаш се завръща от отвъдното, за да заяви, че за него няма нито пространство, нито време. Именно в своята множествена идентификация той става непобедим, защото не може да бъде уловен. Това е едно своеобразно разпръскване на лирическия говорител, което променя неговата позиция спрямо настоящето. Заявяването на себе си всъщност формира неустановеността на Аза. В същото време именно то затвърждава силната му позиция – извеждайки силите си от масите, сякаш от всеки, който се е обвързал по някакъв начин със смъртта, говорителят преодолява живота.

3.5. Общи принципи в различните модели

1. Първият извод, който може да бъде направен на базата на съпоставянето на различните модели, е, че ако бъде приет такъв прочит на текстовете, и в трите идентификацията и идентифицирането се явяват принципи, които определят сюжета и изграждането на психологическите характеристики на героите.

2. Времето, в което творбите са написани, присъства имплицитно или експлицитно във всеки от трите текста, като се свързва с потребността от идентификация. Възможно е процесът да бъде провокиран от нуждата за установяване на позиция на индивида в рамките на конфликтната ситуация, но също така той може да се появи и като алтернатива на реалността.

3. В разглежданите творби може да бъде наблюдавано както идентифициране (тип 1), така и идентификация (тип 2). Втората присъства в различни свои проявления – както като проективна идентификация, така и като идентифициране „с“ , „във“ , „към“ , „през“ и „чрез“ . Оттук следва, че описаните характеристики в глава 2 могат да бъдат наблюдавани в рамките на художествена творба.

4. Идентификацията се явява нестабилен процес, тъй като под влиянието на различни фактори тя бива разколебана. Във втория разгледан случай – модела в романа „Кръв” – главната героиня преминава през три различни идентификации, като всеки път отхвърля предишната. В разказа „Ерих Райтерер” водещото проявление на процеса – отъждествяването между героя и неговия съименник – не само че е разколебано, но накрая е и отхвърлено. Последният разгледан случай – „Двубой” – също може да се възприеме като промяна на идентификациите – прехвърляне на героя в позицията на множество различни личности. От друга страна обаче тази промяна също може да се приеме и като постепенно натрупване, което увеличава обема на идентификациите, без да изключва никоя от тях. Ако случаят бъде възприет по втория начин, то отъждествяванията всъщност биха се оказали стабилни.

Глава 4: Възможни паралели между българската и китайската литература

4.1. Кратък обзор на китайската литература от XX в.

Изложението в четвърта глава се концентрира върху така наречената модерна и най-нова китайска литература – от второто десетилетие на XX в. до 1949 г. и от 50-те години до сега. Разграничението в обозначаването на тези два периода, както и включването на трети – след Културната революция: „литература на новия етап“ 新时期文学 – вече е утвърдено в китайското литературознание. На български език то е въведено от проф. Бора Белванова в книгата ѝ *Китайската литература през 1978-1988. Десетилетие на прелом* (Белванова, 2011, стр. 15).

Ситуацията преди XX в. – предистория на процесите

В някаква степен като различие между западната литература и съответно българската и китайска художествена действителност може да бъде засиленото вглеждане в собствената национална история, език и традиция в края на XIX в от страна на вторите две страни. До този момент светоусещането на китайците е силно изразено и в начина, по който наричат своята държава 天下 – Поднебесна. Именно това усещане за центрираност единствено в рамките на собствените цивилизационни граници определя и отношението към външния свят. По думите на В. Карастойчев дори „до наши дни за мнозинството китайски читатели идеал и мерило за поетично слово е именно класиката, като на съвременната лирика често се гледа с презрение“ (Карастойчев, *Формиране и вътрешни граници на китайския модерен*

поетически дискурс през 80-те години на XX в., 2018, стр. 14). Той определя тези утвърдени модели като „китайски поетически архетип“.

Трансформация на езика в началото на века

Промените на китайската литературна сцена, които настъпват в началото на XX в., са свързани с предхождащи събития като Опиумните войни и Синхайската революция. Една от значимите предпоставки за трансформацията на стария художествен дискурс е различието в самия език. Постепенно се случва преминаването от класическият *уънйен* (文言) към разговорната реч *байхуа* (白话). Настояването за създаване на художествена литература на *байхуа* е едно от основните изисквания, които променят както старата форма на изразяване, така и самите идеи, същност и функции на литературата.

Усвояване на чужди модели на писане

Отварянето на Китай към света в голяма степен е насилствено и е обвързано най-вече със Синхайската революция от 1911 г., когато пада последната династия Цин. Една от спецификите на отношението на китайските автори спрямо западната традиция е това, че то е двойствено. От една страна, може да се характеризира в някаква степен като стремеж към подражание, но в същото време в Китай „западната концепция за литературата като повече или по-малко автономно поле, макар и понякога модерна, никога не е била напълно приета“ (Idema & Haft, 1997, p. 10). След промените, настъпили през 20-те години на XX в., в Китай са привнесени някои нови жанрове от Европа, например западната новела и драма.

Литературната ситуация от средата на миналия век

Средата на миналия век в Китай в литературен план е обусловена от маоистката естетика. Идеите на „Движението 4-ти май“ в някаква степен са усвоени и трансформирани в тяхната абсолютна крайност, така че да бъдат подходящи за пропагандни цели. Най-ярко това личи по отношение на „повика за ‘масовизация’ или ‘популяризиране’ (大众化) на литературата и изкуствата“ (Карастойчев, *Формиране и вътрешни граници на китайския модерен поетически дискурс през 80-те години на XX в.*, 2018, стр. 41). В този период официалната литература има отявлено политически цели. Освен нея, в годините преди Културната революция, а и по нейното време, в страната се появява т.нар. „ндърграунд литература“ (地下/非主流/民间). В началото към нея се причисляват поети от предишното поколение, които не са съгласни с официозната линия. По-късно, през 60-те и 70-те години, започват да се организират

тайни литературни салони за четене на „Книги с жълти и сиви корици“ – чуждестранни текстове, забравени или забранени китайски литературни творби от преди 1949 г., както и нови произведения, различни от официалната линия, които оказват особено силно влияние върху изграждащото се ново литературно поколение.

Рецепция на китайската литература в България и преводи на български творби на китайски език

Китайската литература в България все още изглежда малко позната. Интересно е, че преводаческата традиция за китайска литература в България всъщност датира от средата на XIX в., както отбелязва Полина Цончева в изследването си *Китайската литература в България. Проблеми на рецепцията* (Цончева, 2013, стр. 8). През 20-те и 30-те години на миналия век започва по-активно превеждане на китайски текстове у нас, все още не от оригиналите, а от други езици. От друга страна, български произведения са превеждани на китайски език от началото на XX в. Проф. Лин Уъншуан 林温霜, преподавател по българска филология в Пекиния университет за чужди езици, разделя преводите на българска литература в Китай на три етапа. Първият период е от началото на XX в. до създаването на Китайската народна република, вторият – до 1978 г. и третият – от 1987 г. нататък. Към 2010 г., по думите на проф. Уъншуан, на китайски език са публикувани над 70 български художествени произведения (Външуан, 2010, стр. 106).

4.2. Другият свят – паралели между небесното и земното

Идентифицирането на небесния свят със земния е разгледано по-подробно в следващата глава в рамките на стихотворението „Небесната търговска улица“ на Гуо Можуо. То е един от начините за разбиране на непознатото – това, до което героите искат, но не могат да достигнат. В настоящата част на четвърта глава е направен паралел между разбирането на това оприличаване в българската и в китайската литература.

Задачи на сравнението

Задачите на сравнението са:

- да покаже, че идентификацията, като процес, може да има сходни проявления в две далечни и различни национални литератури;
- някои от разглежданите идеи не са детерминирани единствено от спецификата на съответното светоусещане;

- да открие синхронично появяване на несвързани един с друг процеси;
- да опита да доближи китайските произведения до българската публика – може би тази идея ще изглежда спекулативна, но тя е по-скоро едно предложение за допълнителен елемент при четенето на тези текстове, без да се заявява категорично настояване.

Идентификацията като „достъп“ до отвъдното

Отъждествяването на небесния свят със земния, което в някаква степен е свързано с митологичните разбирания, може да бъде открито както в китайска, така и в българска поезия от началото на ХХ в. В новото време обаче то има коренно различна функция спрямо първоначалния обяснителен механизъм, който е представлявало.

4.3. Общо и различно в китайската и българската коренотърсаческа литература

На повече от 7000 км разстояние с разлика не повече от 10 години едно явление се явява значимо за две откъснати една от друга литератури. Коренотърсачеството, което посочва път към уникалността на една националност, се явява възможен изход от господстващия дискурс както за китайската, така и за българската литература. Авторите се вглеждат в този тип проблематика, търсейки индивидуалното начало, което да утвърди художествения им свят като неповторим.

Китайската литература на корените

Обръщането към изворите на китайската култура и връщането им към нов живот са основните опорни точки на коренотърсачеството. Според авторите, които споделят тези възгледи, именно това е единственият път, по който китайската литература може да се представи пред света по автентичен начин, да изпъкне и да достигне до нови върхове. Едни от най-изявените представители на направлението са Хан Шаогун, А Чън, Дзя Пинуа, Фън Дзицай и др.

Българска коренотърсаческа проза

Българската коренотърсаческа проза възниква по-рано от китайската и почти едновременно с вземаната за образец в световен план латиноамериканска литература на корените. Разцвета си тя преживява през 60-те години, като творби от този тип се появяват и до средата на 70-те. Определението „коренотърсаческа“ не е свързано с манифест или теоретично предзадаване, както в чуждестранната литература, а е по-скоро функционално. Авторите, причислени към тази група, имат своите специфики, които не позволяват еднозначно обобщаване на творчеството им.

Търсенето на алтернативни истории

Коренотърсачеството в Китай търси своите истории сред традициите на народа, а авторите откриват персонажите си в провинциите – най-често именно тези, от които самите те произхождат. Считаю, че подобна регионалност може да бъде открита и в българската проза, свързана с това направление. Именно близката връзка на творците с конкретните места им дава възможност да опишат порядките, мисленето и нравите на хората. Селото е пространството, където трусвете на съвременността са постигнали само ограничен успех. Освен това влиянието на Запада в земеделските райони все още не е достигнало мащабите, които има например в Пекин. Това са част от причините именно то да бъде фокус на направлението. Същевременно обаче градовете също имат своите дълбоки корени. Затова се появяват два различни вида коренотърсаческа литература – градска и селска (韩少功, 2003).

Влияния и взаимодействия

Идеята за търсенето на автентичното, реализирана от коренотърсачите, не е нито уникална, нито собствена. Подобен процес се открива и в други литератури, но интересното е, че повечето от тях са именно маргинализираните спрямо западноевропейското културно пространство. Вдъхновението за повечето от тях идва от латиноамериканската култура, която също като китайската, е извън този център. Особено силен подтик дава Габриел Гарсия Маркес, печелейки Нобелова награда през 1982 г. Оценяването на латиноамериканския магически реализъм на световно ниво показва, че той може да отведе до наистина високи върхове.

Цели и резултати

Завръщането към корените не е безкритично. Точно обратното, това направление не се примирява с официално представеното минало. Подбирайки най-вече неразказаните истории, които остават под линията на официалните направления по протежение на историята на Китай, писателите коренотърсачи търсят такъв тип трансцендираща представа, която да ги отпрати към духовните основи, а не социалните, материалните или политическите.

Глава 5: Модели в китайската литература

5.1. Идентификация на тленното с вечното в „Небесната търговска улица“ на Гуо Можуо

В стихотворението на Гуо Можуо 郭沫若 „Небесната търговска улица“ 天上的街市 (郭沫若, 2013) може да бъдат открити както идентификация, така и идентифициране. В първото ниво на отъждествяване небесното пространство се явява проекция на земното. То може да бъде разгледано като идентифициране (тип 1). Подобно оприличаване е характерно за митологичното мислене, но в текста на Гуо Можуо то придобива един нов поетически облик. След формирането на този паралел се разкрива и още една имплицитна връзка. Ако всичко земно е видимо и в другия свят, то и мястото на индивида може да бъде преоткрито там. Така героите, населяващи звездните улици, вероятно биха били подобни на тези, които ги наблюдават. Възможно е говорителят да се идентифицира (тип 2) с митологичните персонажи, които разпознава в представата си за небесния свят. Отъждествяването в стихотворението може да бъде прието като опит за разбиране на непознаваемото чрез обозрими същности. В същото време то е и един идеал, към който е отправен стремежът на лирическите персонажи. Идентификацията е едновременно „чрез“ познатото и „към“ съвършеното.

Гуо Можуо и новата китайска литература

Авторът на „Небесната търговска улица“ – Гуо Можуо (1892-1972 г.) е една от ключовите фигури в новата китайска литература. Той се изявява активно на поетическата сцена в годините преди установяването на маоисткия режим. Известен е в Китай не само като поет и драматург, но и като признат историк. Роден е в провинция Съчуан (Ying, 2010, p. 54). Изучава медицина в Япония, като по този начин той се причислява към групата на младите образовани китайци с чуждестранно образование, които са водещият интелектуален елит тогава. По време на войната той пребивава в Япония. Именно там придобива високо ниво на познание върху чуждестранната литература, включително западни автори.

Отъждествяване на небесното със земното

„Небесната търговска улица“ е част от сборника на Гуо Можуо „Звездни небеса“ от 1923 г. Текстовете, които събира в това издание, са писани в периода 1921-1922 г., когато той е в Япония и Шанхай (Тао, 1998, p. 156). Стихотворението проектира представи от материалния свят върху небесния. В този случай може да бъде видян процес на идентифициране, тъй като лирическият говорител е зададен като страничен наблюдател, който посочва възможните прилики между двете пространства. Неговата позиция не е конкретизирана и затова той по-скоро изглежда като външен спрямо

отъждествяването. Потенциалната му идентификация бива оставена като една от възможностите, които текстът предоставя.

Проекция и идентификация или проективна идентификация

В настоящия анализ е показано как в „Небесната търговска улица” представата за земния свят се проектира върху небесния. Така, по аналогия, всичко в нашия свят се пренася в другото пространство. Това е механизъм на идентифициране в смисъла на разпознаване на едно нещо като друго. Той спомага за идентификацията на персонажите, която ще бъде разгледана в следващата част на настоящия анализ. Възможно е да се предположи, че в този случай е налична проективна идентификация – процес, чието присъствие в художествена творба беше разгледан по отношение на модела на разказа „Ерих Райтерер”. По отношение на ситуацията в „Небесната търговска улица” обаче трудно може да се припише такава форма на идентификация поради няколко причини, описани в тази част.

Символи на светлината

Символиката на светлината е широко застъпена в текста. Тя се вписва в рамките на стихотворението по две линии – фенерите и звездите. Още в първия стих се появяват „уличните лампи/фенери” 街灯. Чрез тях е представена електрическата светлина, налична в света и подвластна на човека. В същото време те имат своето отражение на небето – звездите, с които са сравнени. По този начин се включват източници на естествена светлина, които обаче не са в опозиция с предходните, а тъкмо обратното – в синхрон.

Възможната идентификация с небесните персонажи

Фигурите на говорителя и въображаемия събеседник в „Небесната търговска улица” са въведени чрез местоименията „аз“ и „ти“. Чрез тяхното присъствие може да бъде търсено и ситуирането на индивида в небесното. След като земните явления имат своето място в отражателния свят на високото пространство, то вероятно и тези „аз” и „ти” могат да имат своите проекции там. Във висините също се появяват два персонажа – митологичните образи на Тъкачката и Воловаря. Те препращат към древнокитайската история за любовта между Тъкачката на небесните копринени одежди и Воловаря, подарващ небесните волове. За „аз“ и „ти“ в стихотворението обаче не са дадени никакви характеристики. Затова и паралелът между тях и Тъкачката и Воловаря е най-вече предположение, макар и да има структурно основание.

5.2. Контрафактуална идентификация в „Планинци“ на Хан Дун

В периода, в който направлението „коренотърсачество“ има своя възход, на литературната сцена в Китай се появяват и редица автори, които са свързани с друг тип новаторски подходи. Един от тях е Хан Дун 韩东. Неговото стихотворение „Планинци“ 山民 (1982 г.) може да бъде разгледано като модел на тройна идентификация. Отъждествяването на личността с външноположени спрямо нея фактори (идентификация тип 2) в текста не е психологизирано и в същото време не е показано като процес, а е представено само в своите крайни точки.

Хан Дун и модерната поезия

Хан Дун (1961 г., Нанкин) е един от „най-известните поети експериментатори след поколението на Бей Дао“ (Карастойчев, Малък лексикон на новата китайска поезия, 2008, стр. 100). Хан Дун може да бъде причислен към т.нар. Трето поколение поети 三代诗人, въпреки че това определение не предполага монолитност между представителите му. Както вече беше посочено, то събира различни движения, свързани с отделни обединения като Фейфей 非非主义 и групата „Те“ – 他们文学社 (поетическото обединение издава списание със същото име – „Те“ 他们 1985-1995), от която е част Хан Дун. Той е и основателят на списанието „Те“

„Планинци“

Стихотворението „Планинци“ е публикувано за първи път през 1982 г. То представя една въображаема картина, разкъсана между спомена и погледа към бъдещето. Говорителят разказва историята на лирическия персонаж, назован единствено като „той“. За героя не се знае нищо повече от въпроса, който е задавал като дете: „Какво има отвъд планината“ „山那边是什么“ (韩东, 2006) и желанието му да достигне морето. Текстът разгръща картина на вероятностите за бъдещите деца и внуци на героя, които също ще извървяват пътя от планините към морето. Финалът поставя невъзможната алтернатива – какво би се случило, ако не „той“, а неговите предшественици, бяха поели по същия този път.

Митологични и политически алюзии

Две са основните алюзии, които стоят зад ситуацията, репрезентирана в стихотворението. На първо място това е историята „Ю Гун мести планината“ (遇公移山). Втората препратка е към речта на Мао Дзедун, който използва тази история с реторическа цел. Финалът на стихотворението обаче представя „ироничен обрат, когато протагонистът пораства, изморен от планините и мисленето за своите синове,

противоположно на решителния и постоянен стар мъж“ (Crevel, 2008, p. 67). Подобен ход на иронизация показва двойното отрицание на Хан Дун както към остарялата нормативност на традицията, така и към спекулативните ѝ употреби в политическата реч. Такива поетически стратегии са характерни за творците от Третото поколение и китайската авангардна поезия.

Кой (се) идентифицира?

В стихотворението „Планинци“ са налични както идентификация (тип 2), така и идентифициране (тип 1). От една страна са представени мислите на самия герой, който предполага, че би бил идентичен с предшествениците, последователите или със самия себе си. В същото време говорителят, който се явява външен за това отъждествяване, също вероятно потвърждава и идентифицира героя.

Идентификация с предците

Едно от отъждествяванията в текста е това между героя и неговите предци. То е конструирано на базата на концепцията за вероятностите и е въведено с условност. Тази идентификация е двойствена, защото е едновременно приета и отхвърлена. В художествената реалност тя не се е случила: „той просто съжали заедно/ предците не бяха разсъждавали като него“他只是遗憾/他的祖先没有像他一样想过. Следователно е предпоставена и обратната вероятност – да го бяха направили. Именно тогава „... сигурно той щеше първи да види морето“ 不然，见到大海的该是他了. Единственото, което разделя индивида от желанието му, е различието с предците, или направеният избор.

Идентификация с наследника

Отъждествяването със „сина на сина“ 他儿子的儿子 изглежда още по-далечно, тъй като дори съществуването му е поставено под въпрос. Употребата на „хуей“ (hui) 会 (ще/може) в текста предполага почти сигурно, естествено, предстоящо случване. В някакъв смисъл тя едновременно реферира към бъдещето, но и изказва предположение. Героят, който сам е поставен в ситуация на промяна, предполага континуалност на разбиранията, условията и желанията у своя правнук. За разлика от предците, които са представени като един колективен образ, тук всеки следващ наследник е въведен поотделно. Това обаче не води до индивидуализиране на техните образи, а тъкмо обратното – всеки следващ е подобен на предишните. Промяната е само в обстоятелствата, но вършителите остават тъждествени един спрямо друг. Това

води към другата ключова тема на настоящото разглеждане, а именно, идентификация на вършител със съответен на него в контрафактуал.

Възможните светове

При наличието на контрафактуал („лирическият герой е достигнал морето“) може да бъде разгледан възможен свят, в който „той“ няма да съвпада напълно със себе си и идентифицирането му като героя в произведението ще бъде проблематично. Нещата, които знаем в дадено произведение, са точно определен брой. Следователно броят на контрафактуалите, които се построяват на тяхната база, също е ограничен (може би неизброим, но все пак фиксиран). Така условният свят, който се разглежда, ще има своите параметри – подобен на представения в текста, но с преобърнати възможности. По този начин може да се анализира „Планинци“ – разглеждат се само фактите, които се знаят за света на лирическия герой и неговото положение в него, и се търсят отговорите след тяхното преобръщане в най-близките възможни светове.

Контрафактуална идентификация

Третият случай на идентификация е на лирическия „той“ със самия него във възможна друга ситуация. Този, който пита за морето, мечтае за него и иска да го достигне, всъщност може да бъде „виделият морето“. Първото, което е казано за лирическия персонаж, е: „когато беше малък, той попита баща си/ ‘какво има от отвъд планината?’“. В условната ситуация, в която героят е достигнал морето, той се оказва отвъд планината. Следователно този въпрос няма как да бъде зададен или поне не от същата гледна точка. В този случай перспективата ще бъде напълно сменена – от страната на морето. В същото време обаче „той“ отново би виждал планините. Ако въпросът все пак се зададе, какво би се случило? Отговорът би трябвало да бъде същият: „планина“, отвърна бащата“. Целият смисъл на питането обаче би бил различен. Обърнатата гледна точка поставя героя от страната на морето и ако „той“ попита „какво има от отвъд планината?“, то вече по-скоро ще търси отговори за миналото. Следователно лирическият „той“ в стихотворението и този от контрафактуала едновременно ще съвпадат един с друг и в същото време няма да съвпадат.

5.3. Китайската литература на корените и идентификацията с миналото

Времето, когато е написано стихотворението „Планинци“, съвпада с най-активния период на направлението „коренотърсачество“. То има напълно противоположни идеи и търсения спрямо по-голямата част от останалата китайската

литература тогава. В същото време, макар и през различна призма, то има пресечни точки с някои от вече разгледаните теми в предишните анализи от настоящото изследване.

Психологически основания

По отношение на коренотърсачеството, от психоаналитичните подходи, разгледани в настоящата работа, най-функционален се оказва този на Карл Густав Юнг. Има две основни причини този възглед да бъде приложен. На първо място, интересът на Юнг към Изтока и в частност Китай е силно изразен. Познанията му върху спецификите на този светоглед дават големи възможности за анализирането на проблеми, свързани с китайската менталност, използвайки западните методи на психоанализа (съответно аналитична психология). От друга страна, влиянието на Юнг при формирането на китайското коренотърсачество също трябва да бъде отбелязано. Идеите за колективното несъзнавано и архетиповете въздействат на китайските автори и отварят пред тях вратата към един различен тип писане.

Манифестът „Корените на литературата“

Настоящата подглава се концентрира върху възприетия за манифест на китайското направление текст – „Корените на литературата“ 文学的根 на Хан Шаогун 韩少功, както и върху теоретичните предпоставки за появата му. Тук работата е съсредоточена не толкова в рамките на самите произведения, колкото около явлението по отношение на съвременния човек. Текстът на Хан Шаогун „Корените на литературата“ представя основните опорни точки на направлението. Той за първи път теоретизира практики, които вече са се появили в литературата. Пример за такъв тип писане, който дава в текста си, са разказите на Дзя Пин Уа. Собствените художествени творби на Хан Шаогун са едни от най-ярките образци на коренотърсаческата художествена проза.

5.4. Градът и малкият човек в разказа на А Чън „Празникът на фенерите“

Последният модел на литературна идентификация в рамките на художествена творба, който е представен в настоящата дисертация, е този в разказа на А Чън 阿成 „Празникът на фенерите“ 灯会. В своя по-ранен период авторът на това произведение е причисляван към течението „коренотърсачество“. Късните му творби отчасти излизат извън тези рамки, но в същото време в тях личи влиянието на въпросното направление. Произведението, което ще бъде разгледано тук, е от самия край на разглеждания

период – то е публикувано през 1997 г. Изборът на тази творба като последен модел в представеното изследване е обвързан с идеята за проследяване на различни проявления на изследвания процес както в началото, така и в края на миналия век.

А Чън и литературата на корените

А Чън е роден през 1949 г. Въпреки че започва да пише сравнително късно – на 35 г., неговото дебютно произведение „Кралят на шаха“ бързо получава признание. През 1990 г. се установява в САЩ (Song, 2013, р. 3). Разглежданият тук разказ „Празникът на фенерите“ е един от късните му текстове – от 1997 г., след като е напуснал Китай. Някои изследователи определят творчеството на А Чън като „неотрадиционализъм“ и дори „наивизъм“ (McDougall, 2004, р. 194). А Чън е свързан с китайската коренотърсаческа литература. Творчеството му не може изцяло да се определи в рамките на това направление, но той е силно повлиян от идеите за съхраняване на националното културно наследство и връщането му към нов живот особено след „Културната революция“. Осемдесетте години в Китай са време както на коренотърсаческата проза, така и на авангарда. Китайският авангард 先鋒 е специфичен феномен, който се различава от западното течение. А Чън се вписва частично и в двете линии на развитие на литературния живот в това време.

Героят разказвач като читател на собствената си история

Специфичната наративна структура на разказа дава основание ролята на разказвача да бъде мислена като двойствена. Той представя един кратък фрагмент от живота си, в който неговото лично участие е сведено до това, то да бъде една от функциите на наратива – разказвач, вписан в историята, който представя действията на други герои, видени от първо лице. За повествователя не се знае нищо, освен че е този, който разказва. Не е дадено нито описание на външния му вид, нито на възрастта му или на предходния му живот. В същото време обаче именно неговите въпроси и достигнатите заключения за света, който го обгражда, поставят смисловия акцент в разказа. Цялото повествование води към последното изречение и сякаш всички предхождащи го описания са налични, главно за да аргументират финалното твърдение: „Един малък град е като незначителен човек“ (阿成, 2011). Говорителят знае, че именно това е смисълът на разказаната история. Неслучайно тя завършва именно в този момент. Когато един от героите в даден наратив знае коя е водещата интрига, според Цветан Тодоров, той е поставен в особена позиция: „Ако в определен момент от развитието на действието някой персонаж успее да схване интригата на разказа, това ще означава, че

той се е идентифицирал с читателя, че гледа на тази история отвън, не като участник в нея, а като неин свидетел“ (Тодоров, 1991, стр. 45).

Близко и далечно

В разказа е представено бързото развитие на пограничното градче. Този напредък обаче е тласнат от външни фактори. Именно интересът към търговията с руски стоки, както и възможността за пътуване извън пределите на Китай, която получават някои от участниците в събитието, са част от факторите, довели до разширяването и урбанизирането на местността. Самият празник е представен пределно лаконично в рамките на разказа. С известна доза ирония говорителят посочва неуспехите в организацията и отделя по-голямо внимание на бюфета, отколкото на фойерверките и фенерите. Празникът на фенерите „според вярванията се празнува в чест на приближаването на пролетта и удължаването на деня, като се произнеса и молитва за дъжд.“ Въпреки че в заглавието на творбата е именно този празник, той се явява по-скоро фон, а не център на събитията.

Отъждествяването на човека и малкия град

След края на празника посетителите напускат градчето и разказвачът се оказва един от малкото, които са останали. Заедно със своя спътник той се опитва да разбере смисъла на това, което е видял. Финалната реплика на неговия събеседник дава основание да се търси отъждествяване между човека и града.

Прилики и разлики с другите модели на китайски произведения

Идентификациите в трите представени модела в настоящата глава играят важна роля както по отношение на сюжета, така и на някои от централните идеи. В „Празникът на фенерите“ се достига до отъждествяване, което поставя главния герой в позиция, която го доближава до две нива, извън рамките на самото художествено произведение – на автор и на читател. Подобен тип идентификация насочва към перспективите пред настоящото изследване. Доколкото задачата на дисертационния труд беше да проследи идентификациите в самите художествени произведения, другите две нива, на които този процес може да се реализира – отношенията автор-произведение и читател-творба, останаха извън обсега на изследването. Именно тези две други реализации на отъждествяванията могат да бъдат предмет на разглеждане в следваща научна разработка.

Заклучение

Заложената в началото на дисертационния труд изследователска хипотеза е, че в произведенията, в които е налична идентификация на персонажите, тя е основен елемент в изграждането на сюжета и психологическия профил на героите. Освен това беше посочено, че предикатите „идентификация“ и „идентифициране“ могат да бъдат разграничени. В рамките на концептуалния анализ бяха отделени различните характеристики на тези две употреби и съответно бяха изведени случаи на тип 1 и тип 2. Представянето на прочитите на художествени произведения, в които може да бъде открит процесът идентификация, потвърди идеята, че разбирането на процеса в рамките на художественото произведение дава нова перспектива за възприемане на съответните текстове. Ролята на идентификацията в разгледаните произведения се оказва централна от литературоведска гледна точка. Наличието на ситуации, при които може да се припише наличието на такъв процес, е заложено в основата на всяка от шестте разгледани творби. Литературната идентификация е конструирана посредством специфични художествени похвати. На първо място, белег, който може да подсказва за нейното наличие в текста, са някои сравнения. В редица случаи дори само един текстуален маркер „като“ насочва към потенциална идентификация. Причината за това е, че процесът се проявява или като уподобяване, или като откриване на тъждественост. Затова сравнението, което маркира подобие на базата на определен признак, може да се приеме за един от знаците за наличие на идентификация. В стихотворните творби процесът понякога бива подсказан посредством синтактичен паралелизъм. Този похват имплицитно сближава две представи, които не са задължително обвързани. При наличието на отъждествяване обаче се оказва, че такава връзка всъщност съществува, дори да не е директно назована. Алегориите също имат своята роля при разкриването на процеса идентификация. Този случай обаче е по-специфичен, тъй като в рамките на художественото произведение въпросният похват има роля, различна от тази, която се отнася за самите герои. Ако в рамките на даден текст алегорията има за цел да направи творбата по-образна, то за самия говорител тя може да функционира като представа, към която е насочено неговото уподобяване. В разгледаните произведения са налични и редица други елементи на художественото изображение, които свидетелстват за възможността да бъде открита идентификация. Именно те са особено важни при конструирането на модел на творбата, защото с тяхна помощ се извеждат аргументите на анализа. От друга страна, самата идентификация също има структурна роля в творбите. Възможно е нейното откриване да доведе до развързка в рамките на сюжета, какъвто е случаят в разказа „Ерих Райтерер“ например. Също така тя може да се явява

завръзка – в романа „Кръв” именно наличието на втората идентификация на героинята с нейния любим провокира всички останали случвания. В прозаическите текстове, които бяха представени, разчитането на идентификацията в произведенията може да повлияе на възприятието за самия сюжет. В лирическите творби обаче това не е възможно. Макар и в някои стихотворения да може да се открие скрит или явен наратив, ролята на идентификацията не е обвързана до такава степен с него. В тях тя има по-голямо отношение към конструирането на самите образни представи.

От казаното дотук става ясно, че макар и определенията и употребите на „идентификация” да бяха изведени с помощта на средства, различни от литературоведските, представянето на изследвания проблем има съществена връзка с въпросите за сюжета, изграждането на образността в творбите и разбирането на основната „интрига”(по Цветан Тодоров). В настоящия труд бяха изследвани типове случаи, в които може да бъде приписана идентификация в рамките на художествената творба. Те предполагат едно по-близко четене на творбите, без да се отчитат другите две нива, на които може да се реализира разглеждания процес – автор-текст и читател-произведение. Именно възможността за продължаване на изследването в тези две линии е едно от потенциалните бъдещи приложения на направените тук анализи. Възможно е да се открият принципи, които да се окажат валидни и за трите идентификационни нива. Такава перспектива беше откроена в рамките на шестия представен модел – този на разказа „Празникът на фенерите”. Сближаването на позицията на героя-разказвач с тази на читател и с тази на автор в границите на самата творба предполага, че някои от механизмите на идентификацията може да се окажат валидни и за тези две позиции. Към настоящия момент обаче тази идея остава единствено в рамките на предположението.

Друго възможно приложение на възгледите за идентификацията, представени в рамките на настоящия дисертационен труд, е изграждането на нови модели на художествени произведения, в които е наличен изследваният процес. Както беше показано с помощта на представените шест анализа, откриването и анализирането на такъв тип процес откроява една от потенциалностите на съответната художествена творба и добавя нова перспектива за нейното разчитане.

Литература, използвана в автореферата

1. Беливанова, Б. (2011). *Китайската литература през 1978-1988 г. Десетилетие на прелом. Поезия*. Велико Търново: УИ "Св. св. Кирил и Метойди".
2. В.И. Георгиев, Й. З. (1979). *Български етимологичен речник* (Том II). София: Българската академия на науките.
3. Вапцаров, Н. (1956). *Стихотворения*. София: Български писател.
4. Витгенщайн, Л. (1988). *Философски изследвания*. От Л. Витгенщайн, *Събрани съчинения*. София: Наука и изкуство.
5. Външуан, Л. (2010). *Българската литература в Китай. Понеделник. Списание за теория, политика и култура*, 13 (1/2).
6. Карастойчев, В. (2008). *Малък лексикон на новата китайска поезия*. София: ИК "Стигмати".
7. Карастойчев, В. (2018). *Формиране и вътрешни граници на китайския модерен поетически дискурс през 80-те години на XX в.* София: Предстои издаване.
8. Кирова, М. (1998). *Ние-иеднтификацията в поезията на Никола Вапцаров*. От М. К. Милена Цавема, *Съвременни прочити на класиката: Нови изследвания върху българската литература*. София: Ариадна.
9. Клайн, М. (2005). *Любов, завист, благодарност*. София: ИК "Лик".
10. Ликова, Р. (1996). *Литературен живот между двете войни* (Том книга втора). София: ИК "Иван Вазов".
11. Лотман, Ю. (1990). *За моделиращото значение на понятията "край" и "начало" в художествените текстове*. От *Поетика. Типология на културата* (стр. 321-325). София: Народна култура.
12. Полянов, В. (1990). *Диаболични повести и разкази*. Варна: Георги Бакалов.
13. Тенев, Д. (27 12 2009 г.). *Възможността на теоретичния модел и нейното отношение към литературната потенциалност*. Свалено от <http://liternet.bg>: http://liternet.bg/publish19/d_tenev/vyzmozhnostta.htm
14. Тодоров, Ц. (1991). *Шодерло дьо Лакло и теорията на повествованието*. От С. И. Младенов, *Семиотика. Материята на мисълта*. София: Наука и изкуство.
15. Фройд, З. (1994). *Психология на масите и анализ на Аза*. От *Тайната на живота*. София: Евразия.
16. Цончева, П. (2013). *Китайската литература в България. Проблеми на рецепцията*. Велико Търново: Фабер.

17. Юнг, К. Г. (1993c). Психологически типове. От *Избрано, книга втора*. Плевен: Евразия-Абагар.
18. Crevel, M. v. (2008). *Chinese Poetry in Times of Mind, Mayhem and Money*. Leiden: Koninklijke Brill NV.
19. Grice, P. (1991). *Studies in the Way of Words*. Cambridge: Harvard University Press.
20. Idema, W., & Haft, L. (1997). *A Guide to Chinese Literature*. Michigan: Center for Chinese Studies. The University of Michigan.
21. Mahr, B. (2011). On the Epistemology of Models. In G. Abel, & J. Conant (Eds.), *Rethinking Epistemology*. Berlin: Walter de Gruyter.
22. McDougall, B. S. (2004). *Fictional Authors, Imaginary Audiences. Modern Chinese Literature in the Twentieth Century*. Hong Kong: The Chinese University Press.
23. *Reflections on Meaning* 2005 Oxford University Press
24. Ryle, G. (2009a). *Collected essays 1929-1968*. Milton Park: Taylor & Francis Group.
25. Song, Y. (2013). *Biographical Dictionary of the People's Republic of China*. Jefferson, North Carolina: McFarland & Company, Inc., Publishers.
26. Tao, T. (1998). *History of Modern Chinese Literature*. Beijing: Foreign Languages Press.
27. Vaan, M. d. (2008). *Etymological Dictionary of Latin and the other Italic Languages*. Leiden: Koninklijke Brill NV.
28. Wartofsky, M. (1979). Telos and Technique: Models as Modes of Action. In *Models. Representation and the Scientific Understanding*. Dordrecht: D. Reidel Publishing Company.
29. Ying, L.-H. (2010). *Historical Dictionary of Modern Chinese Literature*. Plymouth (Massachusetts): Scarecrow Press, Inc.
30. 郭沫若. (2013 年 02 月 22 日). 天上的市街. 检索日期: 2017 年 04 月 28 日, 来源: <http://www.baike.com>: <http://www.baike.com/wiki/天上的市街> [Гуо Можуо, *Небесната търговска улица*]
31. 阿成. (2011 年 09 月 11 日). 灯会. 检索日期: 2018 年 01 月 25 日, 来源: <https://www.kanunu8.com>: <https://www.kanunu8.com/files/little/2011/09-11-3488.html> [А Чън, *Празникът на фенерите*]
32. 韩东. (2006 年 08 月 15 日). 《山民》. 检索日期: 2017 年 09 月 27 日, 来源: <http://www.baike.com>: <http://www.baike.com/wiki/《山民》> [Хан Дун, *Планици*]

33. 韩少功. (2003 年 04 月 07 日). 文学的根. 检索日期: 2017 年 04 月 17 日, 来源:
<http://news.xinhuanet.com>: http://news.xinhuanet.com/book/2003-04/07/content_819664.htm# [Хан Шаогун, *Корените на литературата*]

Справка за приносите на дисертационния труд

1. Разработване на специфична методологическа стратегия, съчетаваща метода на концептуалния анализ и теорията на моделите при свързването на психоанализата и литературата. От психоанализата са взети употреби на „идентификация”, които в анализите са преомоделирани, за да се покаже как те работят в конкретните художествени произведения. До момента не е правен подобен опит по отношение на литературата. Изследването на предикати чрез концептуален анализ е съчетано успешно с теорията на моделите, като по този начин са обединени генерализиращи и частни употреби на съответните езикови изрази.
2. Основният принос на дисертационния труд е новият начин, по който е поставен въпросът за идентификацията в литературата. Това е първото цялостно изследване на така поставения проблем. Идентификацията е разгледана като ключов елемент в изграждането на сюжета, психологическия профил на персонажите и образната и реторическата система в лириката, в зависимост от жанровите специфики на съответните литературни творби.
3. Отделени са две различни употреби на идентифициране (тип 1) и идентификация (тип 2), като те могат да се припишат по отношение на различни действия в рамките на художествени творби. Показано е как и двата процеса имат важна роля в произведенията и често се срещат свързани един с друг.
4. Открити са характерните белези на идентификацията в рамките на художествената творба за разлика от нейните проявления в действителния живот на индивида.
5. Конструирани са литературнотеоретични модели на 6 художествени произведения по отношение на проблема за идентификацията. По този начин е демонстрирано как работи предложената концепция за разбиране на идентификация и идентифициране.
6. За първи път се предлага внимателно изследване на разказа на А Чън „Празникът на фенерите”, анализиран в рамките на Глава 5.
7. Предложени са оригинални перспективи към по-рядко коментирани произведения („Кръв” на Константин Константинов, „Ерих Райтерер” на Владимир Полянов, „Небесната търговска улица” на Гуо Можуо), както и към добре познати и внимателно изследвани творби („Двубой” на Никола Вапцаров).

8. За първи път е представено сравнение на проявенията на литературното направление „коренотърсачество” в Китай и в България.
9. Направен е опит за сближаване на проблематиката в китайски и български художествени произведения по отношение на открояването на проблема за идентификацията.

Списък на публикациите, свързани с темата на дисертацията:

1. „Любовта като себеидентификация в романа на Константин Константинов „Кръв“ – сп. „Литературата“, УИ „Св. Климент Охридски“, Год. IX (2015), кн. 16, стр. 350-357.
2. „Идентификациите в „Двубой“ на Никола Вапцаров“ – сборник „Слово и памет“, УИ „Паисий Хилендарски“, Пловдив, 2017, стр. 313-324.
3. „Теории за идентификацията като междуличностно взаимодействие“ – сп. „Психологични изследвания“, Том 20, Книжка 1, Юни 2017, стр. 185-193.
4. „Теорията на моделите като начин за разбиране на литературната идентификация“ – „Международен филологически форум“, том 4.
5. „Трансформации на образа на жената в романа „Кръв“. Модел на неустойчивата идентификация“ – сп. Littera et Lingua, Година 13, книжка 3-4 (Есен – Зима) 2016.
6. „Идентификация с миналото в китайската коренотърсаческа литература“ – сборник от международната научна конференция на Факултета по славянски филологии „Надмощие и приспособяване“, Том I, София, 2017 г., стр. 133-143.
7. „Небесната търговска улица“ на Гуо Можуо“ – „Словото – идеи, идеали, утопии“. Сборник с доклади от Деветнадесетата национална конференция за студенти и докторанти, Пловдив, 2017 г., стр. 318-325.
8. „Разказът „Ерих Райтерер“ – модел на проективната идентификация“ – „Гласовете на българския диаволизъм“, издателство „Парадигма“, София, 2018, стр. 59-68.
9. “The language problem of identification in literature” – STUDKON 3, Faculty of Philosophy, University of Nis, (под печат).
10. „Общо и различно в китайската и българската коренотърсаческа литература“, сборник с доклади от международната конференция „Пътят на коприната“ 2017 (под печат)
11. „Модел на идентификация в китайската литература: „Планинци“ на Хан Дун“, сборник с доклади на Международна научна конференция „Актуални проблеми в съвременната китаистика“ (под печат).